

CUMHURİYET EĞİTİMİNİN GENEL DEĞERLENDİRMESİ

Prof. Dr. Mustafa Ergün

Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılında genç bir devlet olarak kurulduğunda, 600 yılı aşkın ömrü olan bir devletin maddî ve manevî tecrübelerine de sahip bulunuyordu. Bu devleti yükselten ve yaşatan dinamikleri bildiği gibi, onu zayıflatan ve çökerten, parçalayan ve yıkan dinamikleri de iyi biliyordu. Esasen Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran ve neredeyse ilk 40 yılını yöneten insanlar, Osmanlı eğitim ve devlet sistemi içinde yetişmişler, bilgi ve yönetim tecrübelerini orada kazanmışlardı.

Bu bilgi ve tecrübelerle, Cumhuriyetin kuruluşundaki temellerde, yeni devletin parçalanmaması ve yıkılmaması, çağdaş hayata ayak uydurması, diğer devletlerle mücadele ederek yaşayabilmesi, insanların barış ve refah içinde ve tam demokratik bir şekilde kaynaştırabilmesi için neler yapılması gerektiği çok düşünülmüştür. Bu düşüncelerin pratik hayata geçirilmesinde de -özellikle Atatürk döneminde- Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, fikrî ve sosyal hayat alanında önemli mücadeleler verilmiştir.

Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri aslında çok sağlam atılmıştır. Yapılacak siyasal tartışmalarda, bu temelleri yıkmak değil, ancak daha sağlamlaştırmak esas alınmalıdır. Bugün, gerek geçmişe nostaljik bir bağlılıktan dolayı olsun gerekse Cumhuriyet sisteminin kendini sağlama almak için yaptığı propagandada dozun iyi ayarlanmamasından kaynaklansın, Cumhuriyet sisteminin “doğru” veya “çağdaş” olmadığı şeklindeki eleştiriler ve onun yerine en azından demokratikliği ve dolayısıyla “cumhuriyet” olma özelliği olmayan yönetim önerilerine karşı halkı bilinçlendirmek gerekir. Çünkü yönetim uzun süre “Cumhuriyetin temel kurumları” arasındaki yargı veya silahlı kuvvetlerle korunamaz. Demokratik sivil yönetimin mutlaka halk tarafından benimsenmesi ve onun tarafından korunması gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 yıllık geçmişinde eğitim çalışmalarını değerlendirdiğimizde şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır.

Devletin Genel Felsefesi ve Amaçları Bakımından:

Türkiye Cumhuriyeti devletinin genel felsefesi ve amaçları yönünden geçmişi değerlendirecek olursak;

a) “Cumhuriyet” eğitimi insanlara başarılı bir şekilde verilmiştir. Şu anda ülkenin yönetim biçiminin cumhuriyet dışı bir egemenlik sistemine geçmesi mümkün değildir. Gerçi bugün çok değişik yönetim biçimleri,

kendilerinin “cumhuriyet” olduğunu savunmaktadır. Ancak Türkiye Cumhuriyeti’nin böyle bir ikilemi yoktur ve kendi halkının çok partili demokratik seçimlerde ortaya çıkan siyasi iradesine uyan bir demokratik cumhuriyet olarak devam etmektedir.

b) Demokrasi eğitimi: Türkiye Cumhuriyeti, başlangıçta elbette çok partili bir demokrasi olarak kurulmamıştı; ama çok partili bir sistemden geliyordu ve ilerde çok partili sisteme geçeceğine dair sürekli sinyaller veriyordu. Arada, o zaman Avrupa’da da yaygın olan tek parti yönetiminde ısrar edildi ve 2. Dünya Savaşı sonrası gelişmeleri içinde çok partili demokrasiye geçildi.

Çok partili demokrasi başlangıçtan itibaren sıkıntılı götürüldü. Önceleri, eskinin temel partisi ve silâhlı kuvvetler, daha sonra da silâhlı kuvvetler başta olmak üzere bazı yüksek devlet organları, çok partili rejim içindeki bazı güçlerin Cumhuriyetin temellerini yıkabileceği endişesi ile, değişik tip ve yoğunlukta sürekli müdahalelerde bulundular. Devletin temel ilke ve prensiplerini demokratik yollardan savunan “sivil” güçlerin yetersiz olmasından kaynaklanan bu durum, şu anda Türk demokrasisinin ana sorunlarından.

Cumhuriyet, çok partili demokrasi eğitiminde başarılı oldu mu? Bu, okul programlarında verilen derslerden ziyade, sosyal-siyasal hayattaki pratiklerle verilecek bir eğitimidir. Demokrasiye ve devletin kuruluş felsefesine karşı olmadan her fikir, inanç ve çıkar grubunun örgütlenerek demokratik kurallar içinde ülkenin geleceği için fikirlerini açıklaması ortamı tam olarak oluşturulamamıştır. Birçok “demokratik” örgüt ya Devleti yıkmayı, parçalamayı ya da demokratik yapısını değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bu da Devletin üst düzey koruyucu sistemleri tarafından sisteme sık sık uyarı ve müdahaleler yapılmasına neden olmaktadır.

Belli periyodlarla yapılan bu tür uyarılar sistemin yürütülmesinde çok hoş görülmemesine karşın, demokratik seçimler yoluyla iktidara gelen bazı güçlerin, kendilerinin zaten en ideal yönetim biçimi oldukları gerekçesiyle -örneğin partiye kayıtlı üye defterlerine dayanarak- seçimleri yaptırmaması veya seçim sisteminin adil bir şekilde yürütülmesini engellemesi olaylarına yakın tarihte dünyanın birçok yerinde rastlanmaktadır. Türkiye’de de demokratik sistem içinde onun nimetlerinden faydalanan, ama özde demokrasiye inanmayan birtakım örgütler vardır. Her demokrasi içinde var olabilecek bu tür paradokslardan, gene demokratik sistemi fazla bozmadan ve rahatsız etmeden kurtulma yolları bulunmalıdır. Bunun için de Türkiye’de gerek parlamentoda gerekse parlamento dışındaki demokratik güçler, silahlı kuvvetlere ve “anayasal kurumlara” çok fazla iş düşmeden kendi mücadelelerini kendileri yapmalıdırlar.

c) Laiklik: Türkiye Cumhuriyeti başlangıçtan beri devletin “laik” olduğunu vurgulamış ve bunu devletin değiştirilemez temel özelliği olarak kabul etmiştir. Aslında devletin laik yapısı, Türk devlet geleneğinde eskiden beri var olan bir özelliktir. Türk devletleri içinde değişik dinler ve dinler içindeki alt gruplar, devleti ve merkezî yönetimi yıkmayı amaçlamadıkça kendi dinî inançlarını istedikleri gibi yaşamışlar, ekonomik ve eğitsel düzenlerini kurmuşlardır. Türkiye Cumhuriyeti’nde de bu gelenek sürdürülmektedir.

Türkiye’de din özellikle 19 ve 20. yüzyıllarda iç ve dış politikanın bir dinamiği haline gelmiştir. Osmanlıyı ve diğer müslüman ülkeleri kullanmak isteyen Batılı güçler, “hilafet” ve “cihad” gibi kavramları kendi ince çıkarları noktasında ustaca kullanmışlar ve kullanmaya da devam etmektedirler. Osmanlı Devleti bu kavramları kendi iradesiyle ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanamamıştır. Türkiye Cumhuriyeti de yönetim sisteminin içine dini almamış ve laik bir yapıyı benimsemiştir. Bu belki, Osmanlı’nın uzun ömrü boyunca başaramadığı, alevî vatandaşları da sisteme tam yetkili olarak katmayı amaçlayan bir demokratik düzen olarak tasarlanmıştı. Vatandaşların bütünlüğünü sağlamada büyük ölçüde de başarılı olmuş olan bu sistem, her durumda sağlıklı olarak sürdürülmeye çalışılmalıdır.

Ancak şu anda Türkiye’nin en sıcak tartışma konularından birisi, laikliktir. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren dinî eğitimden yavaş yavaş sıyrılmaya çalışmış ve bu hedefine de ulaşmıştır*. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrası gelişmeleri içinde dinî eğitim tekrar başlamış ve şu anda kontrolü zor noktalara gelmiştir.

Buradaki politikada bazı hatalar yapılmış olduğu görülmektedir. Dinî eğitim ya kontrollü olarak vatandaşa veya toplumlara (cemaat) bırakılacak ya da devlet tarafından her vatandaşın inançlarına uygun olarak verilecektir. Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşlarının dinî eğitimine karışmamış, ancak bunu onların hür iradelerine de bırakmamıştır. Sağlıklı bir din eğitiminin olmadığı ortamda bir taraftan birçok ateist veya dine soğuk bakan genç yetişirken, diğer taraftan yeraltı eğitimi ile yetişen birçok dinî grup devlete acımasız eleştiriler yapmaya ve devletin yapısını değiştireceklerini açıkça söylemeye başlamışlardır. Bu büyük ölçüde, Cumhuriyet döneminde sağlıklı bir din eğitimi yapılmamasından kaynaklanmaktadır.

Bu noktada Türkiye’de, Osmanlı Devletini parçalayıp dağıtan farklı insan yetiştirme modelleri (mektepli, medreseli, azınlık ve yabancı okul mezunu) gibi, birbirinden oldukça farklı düşünen, birbirleri ile ilerde anlaşması daha zor olan insan grupları ortaya çıkmaktadır. Öğretimin birliği (“tevhid-i tedrisat”) bozulunca, ülke insanlarının birliği de bozulur.

Türkiye şu anda din eğitimi sorununu hâlâ çözümleyememiştir. Bütün dünya toplumlarının “bilgi toplumu” olmaya yöneldiği ve kitle iletişim araçlarının bu kadar arttığı çağımızda, insanların dinî, siyasî, sosyal, ekonomik v.s. bilgiye ulaşmaları engellenemez. Devlet, Türkiye’de dinî bilgiye erişmeyi engelleme yerine, onu kendi kuracağı (veya mevcut) sistemler içinde, dozunu kaçırmadan ve temiz olarak halka sunma yolları aramalıdır.

d) Milliyetçilik: Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı devletindeki üç ana akımın Batıcılar ve Milliyetçiler kanadı ile kurulmuş, İslâmcı kanat daha ilk dönemlerde tasfiye edilmiştir.

Atatürk, kendisini “teba” ve “kul” olarak gören ve son yüzyılların uzun savaşları içinde iyice yıldıran halktan onurlu bir millet yaratmak için uzun bir çaba harcamıştır. Daha baştan itibaren onlara Devletin gerçek sahibi olduklarını hissettirmeye (“Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir”), seçme ve seçilme hakkı vermeye, “Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir.”, “Türk övün, çalış, güven” gibi sözlerle onları gayrete getirmeye, bayramları çocuklara ve gençlere hediye ederek topyekün dinamik bir millet meydana getirmeye çalışıyordu. Bundan sonraki kalkınma çalışmalarının ve savaşların topyekün millet tarafından yapılacağını çok iyi görmüştü.

Ancak Osmanlının son döneminde ortaya atılan “cihad” yoluyla tür müslümanların bir hedefe yönlendirilmesi veya “Turancılık” ile tüm Türkleri birleştiren bir devlet(ler) sistemi kurulması çalışmalarının realiteden ne kadar uzak, gerek müslümanlara gerekse Türklere ne kadar zarar verdiğini de görüyordu. Bu nedenle bir sınır (“misak-ı millî”de olduğu gibi) çizmesi gerektiği kanaatine vardı ve bu sınırlar içindeki insanlardan dinamik, çağdaş bir Türk milleti meydana getirmeyi amaçladı. Türklük, yeni devletin ana vasfı idi ve Türk olmayanların da, Devletin politikasına uyarak “Türküm” demelerini bekliyordu.

Milliyetçilik, Türk devletinin daha sonraki dönemlerinde de ana politik güçlerden biri olmaya devam etti. Ama sık sık Atatürk’ün amaçladığı milliyetçilik duygusundan sapıldığı, bazen Turancı hisleri, bazen manevî hisleri hattâ bazen sosyalist ve ayrılıkçı hisleri çok fazla olan milliyetçi akımların ortaya çıktığı görüldü. Türkiye Cumhuriyeti, Devletin milliyetçilik anlayışını “Atatürk milliyetçiliği” adıyla bunlardan ayırmaya çalıştı ama yaygınlaştırmada ne kadar başarılı olduğu tartışmalıdır.

Sayısal Amaçlara Ulaşma Yönünden

Türkiye Cumhuriyeti’nin başlangıçtan beri ülke insanlarına eğitim hizmeti götürmesini, sayısal açıdan ve eğitim kademelerine göre kısaca gözden geçirelim.

Okul Öncesi Eğitim: Okul öncesi eğitim önceleri sanayileşme ve büyük ailenin dağılması sonucu bir zorunluluk gibi ortaya çıkmasına karşılık, daha sonraları çocukların okula ve çağdaş hayata hazırlanmaları için pedagojik bir ihtiyaç olarak ortaya çıktı ve 1990'lara doğru Avrupa ülkelerinde çağ nüfusunun %50'den fazlasını (bazı ülkelerde %90'ını) kapsamaya başladı. Bizde, bu alanda önemli gelişmeler var gibi gösterilmesine rağmen, hâlâ çağ nüfusunun ancak %9'nun bu imkândan yararlanması, aslında hızlı bir gelişme olmadığını gösteriyor. Bu alanda öğretmen yetiştirme, son zamanlarda ciddi ve yoğun olarak başlanan bir iştir. Artık okul öncesi eğitim öğretmenleri Eğitim Fakültelerinde 4 yıllık bir lisans eğitiminden mezun olacaklar ve bu alandaki bilime uygun gerçek gelişmeler ancak bundan sonra sağlanabilecektir.

İlköğretim: Osmanlı Devleti'nin son ve Cumhuriyetin ilk yılları büyük bir ilköğretim ve ilkokul öğretmeni yetiştirme faaliyetleri ile geçmiştir. Cumhuriyetin ikinci 10 yılında, rejimin halka anlatılması ve benimsetilmesi, aydınların halka yaklaştırılması, devlet-halk bütünleşmesinin sağlanması için kurulan Halkevleri ve köycülük çalışmaları içinden çıkan Köy Enstitüleri, ve daha sonra bu temel üzerinde sürdürülen ilköğretmen okulu çalışmaları ile ilköğretimin tüm yurt sathına ve halka yaygınlaştırılması çalışmaları başarıya ulaşmıştır.

1928 yılında yapılan ve Cumhuriyetin daha sonraki zamanları etkileyen en köklü hareketi olan yeni Türk harflerinin kabulü ile bu harflerin öğretilmesi için kurulan Millet Mektepleri de, okuma-yazma ve temel bilgilerin halka yaygınlaştırılmasında dikkatle ve önemle değerlendirilmesi gereken örnek hareketlerdir.

İlköğretim alanında çağdaş dünya artık çağ nüfusunun okullaştırılması sorununu çözmüştür. Bizde ise, bir zamanlar ulaşılan %95'leri geçen bir gelişmeden, son zamanlarda yurdun bazı bölgelerindeki bölücü terör hareketleri yüzünden -öyle tahmin ediyorum ki- %90'lık düzeylere geri düşülmüştür. Bu tür terör hareketleri, eğitimin kalitesini de büyük ölçüde düşürmektedir.

Cumhuriyet, kuruluşundan beri ısrarla izlediği zorunlu eğitimin genişletilmesi amacına, temel ilköğretimi 8 yıla çıkararak, ancak son yıllarda ulaşabilmiştir. Bu öğretim kademesinin daha alt kademelere bölünmeden, Cumhuriyetin ve çağdaş hayatın gereklerine uygun temel eğitimi vermesini sağlamak gerekir.

Tarımsal faaliyetlerin giderek makineleşme ile yapılması sonucu, kırsal kesimdeki nüfus kent merkezlerine akmaya başlamış; bunun sonucunda da kırsal yerleşim yerlerinde değil ortaöğretim gibi çok öğretmenli eğitim kurumlarını, hattâ ilkokullar bile öğrencisizlikten

kapanmaya başlamıştır. Her yıl binlerce kırsal yerleşim yerindeki ilkokul kapanmaya, bunun yerine “taşınmalı öğretim” denilen sistemle Yatılı İlköğretim Bölge Okulları (YİBO) ve Pansiyonlu İlköğretim Okulları (PİO) geliştirilmeye çalışılmaktadır. Burada ortaya çıkan bazı problemler, belli bölge ve merkezlere çok büyük “okul merkezleri” kurularak giderilebilir.

Ortaöğretim: Yakın zamana kadar ortaokullarda %70’e, liselerde ise %55’e varan bir okullaşma sağlanmıştır. Ancak bu oranlar, çağdaş dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında çok düşük görülmektedir. Buralarda %90’lara varan hedeflere kısa sürede ulaşılmaya çalışılmalıdır.

Ortaokullar, ilköğretim okulları içinde ilkokullarla bütünleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu alanın kendine özgü alan öğretmenlerinin (Türkçe, Matematik, Fen ve Sosyal Bilgiler alanında) de yetiştirilmesi ile, ilerde öğretim kalitesinin yükseleceği beklenmektedir.

Lise düzeyinde ise Türkiye’de tam bir kargaşa yaşanmaktadır. “Genel lise”lerin yanına -gene “genel” olduğunu iddia eden Anadolu liseleri, süper liseler, fen liseleri, yabancı dil ağırlıklı liseler, öğretmen liseleri, güzel sanat liseleri, akşam liseleri, özel liseler vs. katılmaktadır. Böyle bir karmaşa meslekî ve teknik liseler alanında da devam etmekte; teknik liseler, Anadolu teknik liseleri, Anadolu meslek liseleri, endüstri meslek liseleri, imam-hatip liseleri, ticaret liseleri, sekreterlik, otelcilik ve turizm, iletişim, açıcılık vs. liselerin yanında birçok da “çok programlı lise” bulunmaktadır. (Burada, öğretmen liselerinin neden meslekî liseler arasına alınmadığı dikkat çekmektedir).

Bütün dünyada meslek eğitimi artık yükseköğretim kademesine bırakılmaktadır. Liseler, gençleri çağdaş hayata hazırlayacak temel bilimlerin ortak ve sağlam olarak verildiği kurumlar olması gerekir. Bu düzeydeki meslek okulları, yükseköğretime devam edemeyecek seviyedeki gençlere meslek kazandırmaya çalışmalıdır. Yükseköğretime devam edebilecek olanlar, lise düzeyinde ortak bir fen ve sosyal bilimler eğitimi görmeli, ayrıca gidecekleri yükseköğretim kurumlarına göre alacakları seçmeli derslerde bir farklılaşmaya gitmelidirler. Bugünkü meslek liselerinin birçoğu, o mesleklere eleman yetiştirmemekte, sadece genel lise işlevini görmektedir.

Yükseköğretim: Türkiye Cumhuriyeti yükseköğretim alanında oldukça yavaş seyreden bir gelişimden sonra, son zamanlarda arka arkaya hamleler yapmaktadır. Gerçi yükseköğretim alanındaki okullaşma oranı gelişmekte olan ülkelere göre çok geridedir, ama gelişmeler ümit vericidir.

Yükseköğretimdeki ilk problem, girişte yaşanmaktadır. Liselerde okullaşma oranı çok yüksek olmamasına rağmen, üniversite kapılarında her

zaman kapasitenin çok çok üzerinde aday birikmekte, bunlardan kimlerin hangi programlara kayıt olacağı da büyük sorun olmaktadır. Şimdiye kadar sürdürülen üniversiteye giriş sisteminde bu yıl önemli değişiklikler yapılmış, öğrencinin lisede okuduğu alan ve lise başarısı yerleştirmeyi önemli ölçüde etkiler hale gelmiştir. Türkiye'nin son 30 yılına damgasını vuran "özel dersaneler" sistemini önemli ölçüde sarsan bu uygulamanın başarılı olabilmesi için lise öğretiminin ve değerlendirme sisteminin çok ciddi olması ve burada alınan bazı seçmeli derslere -öğrencinin girmek istediği kuruma göre- özel puanların verilmesi gerekmektedir.

Yükseköğretim, kendi içinde önlisans (meslek yüksek okulları), lisans (fakülteler) ve yüksek lisans (enstitüler) olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır. Burada meslek yüksekokullarının açılmasında bazı kasabaların ihtiyaçlarının karşılanması yerine üretim sektörlerinin ihtiyaçları göz önüne alınmalıdır. Fakülteler akademik öğretim kadar, gençlere bir meslek kazandırmaya da yönelik olmalıdır. Yüksek lisans ve doktora düzeyinde de, alınan önlemlerde (doktoraların belli merkezlerde yaptırılması) çok aşırı olmamalıdır. Burada belki hukukî olarak her üniversitenin belli asgari şartları yerine getiren birimlerine doktora hakkı vermek, ama doktora sınavlarını -doçentlikte olduğu gibi- Üniversitelerarası Kurul'un belirleyeceği jüriye yaptırmak gibi daha adil ve rasyonel çözümler geliştirilebilir.

Öğretmen yetiştirme: Öğretmen yetiştirme alanında en az Batı ülkeleri kadar zengin bir deneyime sahip olan Türkiye, son zamanlarda yaptığı (ve elbette yapılması gereken) öğretmen yetiştirme sistem değişikliklerinde, kendi öz tecrübelerinden ziyade Batıdan bazı modelleri alıp deneme yolunu seçmiştir.

Şu anda bilgisayara dayalı eğitim teknolojilerinin ve televizyon sistemlerinin gelişmesiyle, bütün dünyada eğitim sisteminde ve buna uygun öğretmen yetiştirmede yeni arayışlar devam etmektedir.

Zaman içinde bu alanda kendi özgün yapımıza ulaşacağımızı ümit ediyorum. Türkiye, kendi gelişmesine ve ihtiyaçlarına en uygun ve rasyonel öğretmen yetiştirme modelini kurmak zorundadır. Şu anda yeni yapılanmaya göre okul öncesi eğitim öğretmenliği, sınıf öğretmenliği, ortaokul alan öğretmenlikleri, lise alan öğretmenlikleri, resim, müzik, beden eğitimi ve yabancı dil öğretmenlikleri alanında yeni bir sistemin uygulanmasına başlanacaktır. Burada ortaya çıkan aksaklıkların düzeltilmesi ile, oldukça sağlam ve çağdaş bir sisteme kavuşulacağı beklenmektedir. Amerika'dan kopye edilerek kurulan "Öğretmen Yetiştirme Millî Komitesi"nin de gerek öğretmen standardını belirlemede gerekse bu standartlara uygun eleman yetiştirmede yararlı olacağını ümit ediyorum.

Diğer alanlarda: Türkiye özel eğitim alması gereken çocuklarına hâlâ yeterli ve çağdaş eğitim olanakları sunamamaktadır. Özel eğitim kurumlarının sayısı da oldukça yetersizdir. Bir taraftan belli özür gruplarına giren öğrenciler tespit edilerek bunların hepsine uygun özel eğitim kurumları açılmalı, bir taraftan da bu okullarda görev alacak öğretmenler özel olarak yetiştirilmelidir. Bütün dünyada olduğu gibi, bizim yeni eğitim fakülteleri yapılanmasında da özel eğitim öğretmenliklerine özel bir önem verilmiştir.

Türkiye, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'ni yıkıp dağıtan yabancı ve azınlık özel okullarının acı tecrübesiyle, özel okullara hep soğuk bakmaktadır. Bugünkü özel okulların büyük çoğunluğu da gene bazı dinî cemaatlara bağlı vakıfların kurduğu özel okullardır. Sağlam bir denetim sistemi kurarak özel kişi ve kuruluşlarının eğitim sistemine katkıda bulunmaları sağlanmalıdır. Bu, özellikle yükseköğretim alanında sağlanmalıdır.

Genel Değerlendirme:

Yapısal sorunlar: Türk eğitim sistemi teknolojiye, sosyal ve ekonomik hayattaki hızlı değişikliklere uygun olarak eğitim sisteminde yapısal değişikliklere biraz gecikerek gitmektedir.

Zorunlu temel ilköğretimin 8 yıla çıkarılması, Kur'ân Kursları ve İmam-Hatip ortaokulları yüzünden oldukça gecikmiş ve geçiş sancılı olmuştur. 8 yıllık "temel" eğitimin hiçbir taviz verilmeden ve temelde çatlağa izin verilmeden yerleştirilmesi gerekmektedir.

Lise sisteminde "meslek lisesi" gibi görünüp de genel lise özelliği taşıyan (öğretmen, imam-hatip gibi) bazı kurumlar bulunmaktadır. Lise düzeyinde, şans ve fırsat eşitliğini de bozmadan, gençlere çok sağlam bir fen, sosyal ve güzel sanatlar eğitimi verilmeli; bunun için de ders seçme imkânının çok olduğu genel liseler sistemini yerleştirmelidir. Meslek liseleri ya çok üstün yeteneklerin özel olarak eğitildiği ya da yükseköğretime devam edemeyecekleri pratik meslek kazandırılan kurumlar olarak geliştirilmelidir.

Yükseköğretimde meslek yüksekokulları ekonomik sistem içinde tam yerine oturmamış, açık öğretim neredeyse örgün bir eğitim kurumu haline getirilmiş, "üniversite" kurma hâlâ temel fakülteler ve belli sayıda fakülte gibi sınırlamalarla yürütülmektedir. Meslek yüksekokullarının kuruluş şartları kesin olarak belirlenmeli, açık öğretim çağdaş teknolojik gelişmelere göre yöntem ve alan olarak yeniden örgütlenmeli, üniversite kuruluşunda da -Japonya'da olduğu gibi- esnek olmalı, gerektiğinde tek fakülte ile üniversite kurulabilmelidir (Tıp Üniversitesi, Kadın Üniversitesi, Öğretmen Üniversitesi gibi). Bununla beraber, eğitim sisteminin yapısal alandaki reform çalışmaları çok umut vericidir.

Şans ve fırsat eşitliği: Türkiye Cumhuriyeti, demokratik bir devlettir ve demokratik toplumlarda devletin esas görevi, vatandaşlarına eğitimde şans ve fırsat eşitliğini sağlamaktır. Bir eğitim tarihçisi olarak gözlediğimiz ve araştırdığımız kadarıyla, Cumhuriyetin kuruluşundan beri eğitimde şans ve fırsat eşitliği giderek bozulmaktadır. Atatürk döneminde Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği gibi demokratik, sade, ortaçağdan ve kapitalizmden kalma sosyal sınıfların fazla etki etmediği bir eğitim sistemi kurmuş iken; şimdi ailenin mensup olduğu sosyal sınıfın eğitim kurumlarına girişi alabildiğine etkilediği bir sisteme kaymaktadır. Ekonomik güç ve eğitimde yabancı dilin önem kazanması, zengin çocukları ile fakir çocuklar arasında eşit yarışma ortamını kaldırmaktadır. Gerek lise düzeyindeki çeşitlenmede (Anadolu Lisesi, Süper Lise, yabancı dille eğitim yapan lise vs. gibi), gerekse yükseköğretime geçişte şans ve fırsat eşitliği giderek kaybolmaktadır.

Genel bilim ve insan politikası bakımından Türk eğitimi dinî ve ideolojik bir kıskaç altındadır. Atatürk'ün "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" demesine rağmen, okullarımızda bir taraftan devletin ideolojik görüşü olarak "Atatürkçülük"ün veriliş biçimi, diğer taraftan değişik dinî cemaatlerin, sağ ve sol ideolojilerin ve hattâ bölücü görüşlerinin propagandası; gençlerin bilimsel, sağlıklı ve soğukkanlı düşüncelerini, olaylara analizci ve eleştirel bakmalarını, gelecekte barış içinde birlikte yaşamalarını engellemektedir. Dünyanın genelinde üniversitelerde sakin bir bilimsel eğitim yapılırken, bizde ideolojik yaklaşımların ve çatışmaların devam ettiği görülmektedir. Yukarıda sayılan değişik siyasî içerikli grupların propaganda amaçlı eğitimleri yüzünden bilimsel eğitim ikinci plânda kalmaktadır.

Türkiye, "fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür" gençliğini yetiştirmede bir takım sorunlarla karşı karşıyadır. Gençlik, maddî olarak da manevî olarak da hür değildir. Manevî hürriyet, birçok insan için maddî hürriyete bağlıdır. Oysa bugün aileler ve devlet, gençliğini özellikle orta ve yükseköğretim sıralarında yeterince destekleyememekte, örgütlerin ve cemaatlerin eline bırakmaktadır. Gençler hür düşünememekte, hele düşündüklerini hiç söyleyememektedir. Çocuklara ve gençlere söz hakkı vermeme, konuşanların çeşitli şekillerde susturulması ailede başlamakta ve okul eğitiminin ilk safhalarında tamamlanmaktadır. Konuşmayan ve yazmayan insanlar, bir süre sonra okumamaya ve düşünmemeye başlamaktadırlar. Yetişkin olduklarında da, kafalarında bir takım ölü ezber bilgilerden başka bir şey olmamaktadır.

Günümüzde gençlerin kafalarındaki bilgi ve ellerindeki hüner kadar gönüllerindeki sevgi ve davranışlarındaki vaziyet alışlar da önemlidir. Eğitim sistemimiz gençlere realist temeller üzerinde sağlıklı bir idealizm aşılmalıdır. Bu, Atatürk ilke ve inkılâpları üzerinde, Cumhuriyetin başından bugüne kadar geçen zaman içindeki tecrübelerimizi de değerlendirerek

ayarlayacağımız bir idealizm olmalıdır. Buna göre; Türkiye Cumhuriyeti, eğitimin her kademesinde bilimsel düşünce ve bilgilere uygun, demokratik, insan haklarına saygılı, evre sorunlarına duyarlı, yurdunu, milletini ve devletini seven ve yüceltmeye çalışan bir gençlik yetiştirmelidir.